

BUTLLETI

DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any IX

Novembre de 1985

N.º 34

Sobre l'estada a Sitges de Joaquina Vedruna

El «Registre de Passaports», existent a l'Arxiu Municipal, ens dona constància, del pas per aquesta vila, de Joaquina de Vedruna que, procedent de Vic, es dirigia a Vallbona de les Monges. Joaquina de Vedruna, que acompanyava la seva filla Maria al convent d'aquella localitat, va arribar a Sitges el dia 30 d'abril i va marxar-ne el 2 de maig, de l'any 1836 (1).

Simple caminant, en aquells dies a què ens referim, Joaquina de Vedruna fou canonitzada un segle més tard, concretament el dia 13 d'abril de 1959, en la primera canonització que va ordenar Joan XXIII (2), i aquesta circumstància justifica plenament que dediquem una petita atenció a aquest fet.

La laconica anotació del «Registre», que és poc explícita, ens convida a considerar quins serien els motius que varen portar la futura santa a aquests topants i amb més raó si es té present que Sitges queda allunyat de l'itinerari que porta de Vic a Vallbona de les Monges.

La presència de la seva filla Maria, monja de Vallbona, ens recorda la relació d'aquella comunitat amb la nostra vila. La presència de Joaquina de Vedruna, d'una personalitat tan acusada, ens permet dues suggerències, una que considerant la seva condició de mare seria una simple acompanyant, portada per l'instint de protegir la filla, tan jove, a través d'uns camins tans aspres, tan llargs i plens de perills, especialment en aquells difícilíssims anys. Per altra part, la seva condició de vídua i de fundadora de l'Institut de Germanes de la Caritat, de dona d'una activitat extraordinària i de «ánimo varonil e impertérrito» (3), fa difícil de creure en una Mare Joaquina resignada tan sols a la condició d'acompanyant de la seva filla. A més, les condicions dels viatges d'aquells temps, eren poc propícies a desviar-se de l'itinerari si no hi havien motius de certa consideració que ho justificessin... S'interessava Joaquina de Vedruna per ampliar, aquí, les seves fundacions?...

Quina era la relació de Sitges amb Vallbona

Aquella relació que podríem assenyalar, entre la comunitat del monestir de Vallbona de les Monges i la nostra vila, s'inicia amb el casament de D. Josep Bonaventura Falç amb Elionor Moixó i Francolí, a Cervera, en el mes de juny de 1773.

Pocs dies després del casament, els nuvis es trobaven a Vallbona. Aquesta notícia, extreta de l'epistolari de Josep Finestres, catedràtic de la Universitat de Cervera, l'esmenta Carbonell i Gener en el seu llibre sobre Bonaventura Falç i l'amplia amb el següent comentari: «Aquesta anada d'ambdues parelles de nuvis a Vallbona, haurà tingut per motiu la visita a les religioses Josepa Moixó i Francolí, del monestir de Bernardes, germana d'Elionor, i de Lluïsa Dalmau, germana de D. Josep, que més tard foren, una

després de l'altra, abadesses d'aquella comunitat.» (4)

Aquest comentari del senyor Carbonell, si bé ens descobreix els inicis de la relació amb el monestir a què fem referència, no és pas del tot cert. Per una part, Maria Lluïsa de Dalmau i de Falç no és germana de don Josep sinó neboda. Per l'altra part, si bé és cert que Josepa Moixó era al monestir (6) no ho és, en canvi, que hi fos M.ª Lluïsa de Dalmau, perquè no va néixer fins l'any següent, el 1774.

Les esmentades circumstàncies i aquest anacronisme ens permeten suposar que la vocació monacal de M.ª Lluïsa podria haver tingut el seu origen a través de la seva tia Elionor, germana de Josepa Moixó. Però el fet comprovat és que M.ª Lluïsa no va ingressar en el monestir de Vallbona fins el 7 d'octubre del 1789, als quinze anys d'edat, i que en fou abadessa des del 1815 fins a la seva mort, ocorreguda el 14 de desembre del 1853 (5).

La presència de M.ª Lluïsa de Dalmau i de Falç, a Vallbona, donà lloc a que, en el transcurs dels anys, fessin cap, al convent, les seves nebes Mariagna, Teresa i M.ª Francesca de Dalmau i de Amat, totes elles de Sitges (7). Aquests fets, doncs, poden explicar l'esmentada relació subrencia amb el cenobi (8).

Relació de Joaquina de Vedruna amb Vallbona

Era cap el mes de febrer del 1828 quan Joaquina de Vedruna i Vidal de Mas arribava a Vallbona amb la seva filla Maria del Carme de tretze anys per tal d'ingressar-la en el convent. A últims de l'any següent, 1829, hi tornava, aquesta vegada per acompanyar-hi la seva filla Teodora. Ambdues varen professar el dia 1 de maig del 1831 (9).

Les vicissituds en els tràmits de professió de la filla Teodora, l'amor que sempre va sentir Joaquina de Vedruna per les seves filles, les seves activitats com a fundadora de l'Institut de Germanes Carmelites, tot plegat la portaren a realitzar copiosos viatges a través del país, i aquestes circumstàncies donaren ocasió que Joaquina de Vedruna s'allotgés no poques vegades en el monestir de Vallbona, i facilités d'aquesta manera la seva coneixença amb l'abadessa Dalmau (10).

Els fets polítics. Estada a Sitges de Joaquina de Vedruna

La mort de Ferran VII el mes de setembre de 1833, l'alçament carlí, la crema i saqueig de convents a Barcelona el mes de juliol del 1835 i altres mostres de desgavell general varen donar lloc que, tal com ja s'havia produït durant la guerra dels francesos de 1807 a 1811, la comunitat de monges de Vallbona abandonés el monestir deixant-hi tan sols una petita vigilància.

És després d'aquests fets, quan tal vegada s'endevinava una lleugera calma, que Joaquina de Vedruna acompanyà la seva filla de retorn al monestir de Vallbona i passà per Sitges. Si el mòbil era algun motiu relacionat amb el monestir, ¿vingueren per a visitar l'abadessa Dalmau, que per les raons alludides més amunt, s'havia allotjat a la casa dels seus familiars de Sitges?

El propi «Registre», que ens dóna la notícia del pas de la Mare Joaquina, ens en facilita la resposta. L'abadessa amb les seves nebotes — Ariagna i Francesca i una tal Maria Porres havien sortit de Sitges per retornar a Vallbona el dia 10 de març (11), o sigui 53 dies abans que les nostres viatgeres arribessin a la vila. Així doncs, sembla poc creïble l'esmentat mòbil com a causa de la visita.

Joaquina de Vedruna i les Carmelites de la Caritat

Joaquina de Vedruna, que hem esmentat tant fins aquí, nasqué a Barcelona l'any 1783. Va casar-se el 1799, als setze anys, amb el vigatà Teodor de Mas i de Sauleda, de qui va quedar vídua l'any 1816. Amb motiu d'aquesta adversitat, Joaquina de Vedruna, fixà la seva residència al mas Escorial, de Vic, renuncià a la vida social i tan sols sortia de casa, vestida de penitent, per cuidar malalts.

Aquesta nova vida va conduir-la amb el temps, ajudada per el caputxí pare Esteve d'Olot, a la fundació, l'any 1826, d'un Institut, que per influx del Bisbe de Vic Pablo de Jesús Corcuera, carmelita, va adoptar l'estil de l'orde carmelita. La fundació, destinada a dedicar la seva activitat als hospitals, asils i a l'ensenyament, va prosperar amb notable facilitat, i així fou que com a conseqüència d'aquest creixement Joaquina de Vedruna intervingué en les fundacions de l'Hospital de Tàrraga el 1827, l'Hospital de Solsona el 1829, l'Hospital de Cardona el 1831, el de Berga el 1835, l'Hospital i Col·legi de Balaguer el 1846, l'Hospital i Col·legi de Borges Blanques el mateix any 1846, i també molts altres (12).

Els innombrables fets polítics ocorreguts durant el primer terç del segle XIX, alteraren d'una manera molt considerable la vida i l'administració del país. La nova legislació va afectar també l'Hospital de Sant Joan de Sitges, que administrat des del segle XIV per la Pia Almoina fou transferit a la Junta Provincial de Beneficència, de nova creació. Les noves disposicions en matèria hospitalària recomanaven que s'encarregués amb preferència d'aquelles funcions administratives a les Germanes de la Caritat (13).

Segons unes notes que va recollir Mn. Pau Farret sobre el nostre Hospital, l'any 1827 hi havia com a «hospitaleres» Teresa Mestre, vídua, Magdalena Gavalda, Llúcia Planas, Teresa Bis i Isabel Rius, i afegeix a més: «Eixes devien

ésser unes dones pietoses que devien voler viure com una congregació religiosa, car en 1836, s'anomenaven «hermanas» i en 1843 trobem a Teresa Mestre «Hermana Mayor», Llúcia Planas, «hermana». L'any 1844, però, Teresa Mestre s'anomenava novament «Viuda» i Llúcia Planas «soltera.» (14)

El fet que aquelles «dones pietoses» de 1827 passessin a denominar-se «hermanas», precisament l'any 1836, ¿pot atribuir-se a un intent de fundació de les Germanes Carmelites de la Caritat de Joaquina de Vedruna en el seu pas per Sitges? En tot cas no va passar d'intent, perquè, seguint les esmentades notes de Mn. Pau Farret, les «religioses concepcionistes» es feren càrrec de l'Hospital, el 1.er d'agost de 1850.

DAVID JOU I ANDREU

1. Arxiu Històric de Sitges. El «Refrendo de Pasaportes» diu: «Dña. Joaquina de Mas y de Vedruna. Con su hija María de 20 años. Domicilio: Vich. Fecha del pasaporte: Vich, 3 de abril. Último refrendo: 30 de abril. Destino: Vallbona a acompañar su hija al convento de dicho pueblo. Sitges, 2 mayo 1936.»

2. Luís Sanz Burata: *Las dos primeras canonizaciones del nuevo Papa. La española Joaquina de Vedruna y Mas y el lego franciscano Francisco Carlos Sezze*. «Eclesia». Madrid 1959, núm. 925.

3. Jaime Nonell, S. J.: *Vida y virtudes de la Venerable Madre Joaquina de Vedruna de Mas, fundadora del Instituto de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*. Manresa (tip. San José), 1905-06, pàgs. 457-458.

4. Josep Carbonell i Gener: *Don Josep Bonaventura Falç i el context històric de la seva època*. Sitges (Edicions de l'Eco de Sitges), 1977, pàg. 21. Al dir «ambdues parelles», es refereix al cunyat de Bonaventura Falç, Josep Antoni Moixó, que va casar-se el mateix dia. Cal dir també que Carbonell i Gener en l'esmentada obra de referència assenyalava que Lluïa de Dalmau és neboda de Bonaventura Falç, filla de Francesca Falç Roger (pàg. 335).

5. Maria Lluïsa de Dalmau i de Falç, filla de Domènec de Dalmau i de Bergalló, natural de l'Aleixar (Tarragona), i de M.ª Francesca de Falç i Roger, natural de Sitges, nasqué a Montbrió del Camp el 20 de juny de 1774. Josep Joan Piquer i Jover: *Abaciologi de Vallbona*. Santes Creus (Fundació Roger de Belfort), 1978, pàgs. 351-354.

6. Josepa Moixó i Francolí ingressà en el Monestir de Vallbona el 30 de gener de 1757 i en fou abadessa des del mes de febrer de 1807 al mes de març de 1811, en què morí a Vilanova i la Geltrú. J. J. Piquer: *Abaciologi*, pàgs. 344-349.

7. J. J. Piquer: *Abaciologi*, pàgs. 351-354.

8. J. J. Piquer: *Abaciologi*, pàgs. 351-354. Pot afegir-se que en el propi «Registre de Passaports», s'hi troben diverses anotacions dels viatges fets pel traginer sitgetà Cristòfol Mirabent a Vallbona en diferents anys.

9. J. J. Piquer: *Santa Joaquina de Vedruna en Vallbona*. Hermandad de Sta. Maria de Vallbona. Memoria, 1957-58, pàg. 28.

10. En el Monestir de Vallbona, hi ha una làpida que commemora les estades de Joaquina de Vedruna en el seu convent. Va instal·lar-se amb motiu de la canonització l'any 1959.

11. A. H. de Sitges. «Registre de Passaports», 1836, 10 març, n.º 76.

12. Jaime Nonell, S. J.: *Vida y virtudes...*

13. Guillermo de Celis: *El Hospital de Sitges*. Sitges 1979, pàg. 42.

14. Mn. Pau Farret Raventós: *Quelcom sobre l'antic Hospital de Sitges*, pàgs. 26-27. AHMS. XVI. 6, 1978. 460.

Les plantes d'aquí a la vora

Taller d'Ecologia de l'Institut
«Joan Ramon Benaprés»

Nota dels autors:

Aquestes línies són el resultat del treball que hem fet al taller d'Ecologia un grup d'alumnes de 1.º, 3.º i COU, coordinats per Elda Fernández, professora de Ciències Naturals de l'Institut. Hem pensat que podria ser interessant donar a conèixer els resultats obtinguts i el mètode de treball que hem seguit com contribució al coneixement del nostre entorn.

Sitges, 30 de juny de 1985.

INTRODUCCIÓ

L'estudi que presentem tracta sobre la vegetació d'una petita zona propera al nostre Institut. És un terreny bastant alterat, perquè a causa de la seva proximitat a un nucli urbà ha patit alguns canvis (encara que alguns d'ells necessaris, com són els conreus) que en un estat totalment salvatge naturalment no hauria sofert. Així doncs, conèixer el nivell de degradació en què es trobava va ser el principal objectiu de la nostra investigació.

Després d'haver seguit un senzill però sistemàtic mètode de treball podem dir que camina cap a una recuperació de la vegetació, fet que podria assolir, sempre que un incendi o una nova intervenció humana no interrompi el procés.

ALGUNS CONCEPTES PREVIS

La flora d'un lloc determinat està constituïda per la sèrie de plantes del lloc que agrupades en comunitats formen el que es diu un tipus de vegetació.

El tipus de vegetació d'una zona ve condicionat fonamentalment per dos factors: el clima i el substrat, o sòl.

La nostra comarca, com la major part de Catalunya, pertany al domini climàtic temperat mediterrani, caracteritzat per estius secs i càlids, i hiverns no massa freds. L'índex de pluviositat ja de per si és més aviat baix (uns 530 mm. l'any), però en realitat s'ha de considerar com si fos més baix encara, degut al fet de la concentració de pluges en temporades i fins en dies concrets (pluges torrencials), i que les roques calcàries es troben profusament foradades, de manera que l'aigua que cau del cel se'n va al fons en un temps mínim. A Sitges la

proximitat del mar i la poca altura fan més suaus encara els hiverns, mentre que la seva situació meridional redueix el volum de precipitacions i fa extremes les condicions de sequedat.

Respecte a l'altre factor, el sòl, està format bàsicament, com ja hem dit, per roques calcàries, sobretot carbonats, originades a l'era secundària. Aquesta roca es dissol molt fàcilment, i es transforma en una roca plena de forats intercomunicats, i per tant és molt permeable, de manera que l'aigua roman a la superfície poca estona, i tot seguit comença la filtració.

Al clima mediterrani li correspon un paisatge sense canvis apreciables al llarg de l'any. Els seus arbres i arbusts són perennifolis, i amb això el camp es manté sempre verd. Però aquestes plantes s'han hagut d'enfrontar al problema de l'escassetat d'aigua, que fa que les plantes siguin petites i que els arbres no assoleixin grans alçades. La necessitat de perdre el mínim possible d'aigua explica que moltes de les fulles siguin estretes i petites, a vegades transformades en punxes, amb la qual cosa la superfície de transpiració és mínima. Per evitar la transpiració, d'altres es recobreixen també d'una capa impermeable de cera que els dona un aspecte lluent; i d'altres tenen uns pelets que retenen l'aigua. En general, les fulles són petites, dures, resistents i seques, i mai no són grans, toves o carnosos. Tan sols presenten aspecte carnós les plantes capacitades per emmagatzemar grans quantitats d'aigua en el seu interior, com passa amb les crasses o les xumberses.

Aquest problema de l'aigua ha fet també que les plantes desenvolupin llargues arrels que s'endinsin en busca de l'aigua que irremeiablement se'n va cap avall.

LA VEGETACIÓ POTENCIAL DE LA ZONA DEL GARRAF

En Ramón Folch i Guillén, autor que hem seguit més d'un cop, diu en el seu llibre «La vegetació dels Països Catalans» que es pot parlar com a vegetació potencial d'un territori idealitzat d'«allò que el territori pot dur en funció de les seves característiques ecològiques», referint-se a les característiques físiques (com clima, sòl, etc.) i biològiques, i als resultats de la relació entre elles, que determina que pugui esta-

blir-se una vegetació equilibrada i estable.

Seguint encara dit autor, correspon a la zona oriental del massís de Garraf una vegetació potencial denominada *màquia* de *garric* i *margalló*, comunitat vegetal de què queden només alguns retalls, no obstant la seva teòrica extensió, que comprèn des del litoral meridional català fins a la terra baixa valenciana.

El nom de *màquia* es refereix a una vegetació arbustiva d'uns dos metres d'alçada, molt compacta, que cobreix pràcticament tot l'espai i on es pot amagar perfectament un home. Pels voltants hi ha altres tipus de màquies, però la d'aquesta zona es diu *màquia* de *garric* i *margalló* perquè aquests són dos dels arbusts més representatius i abundants, junt amb el *llentiscle*. A ells cal afegir el *garrofer*, arbre de caire arbustiu, i algun pi blanc escadusser. Les herbes no tenen gaire importància, només el *llostó* és digne d'esment.

Una llista amb noms, abundància, esquemes i descripcions dels arbusts d'aquesta *màquia* ens va ser útil per a comparar-la amb la que realment es trobava en la zona observada. Aquestes dades, que presentem aquí, van ser tretes de l'esmentat llibre de Ramon Folch i Guillén, i de la «Guia per conèixer arbusts i lianes» i de la «Guia per conèixer els arbres», de Masclans.

Les plantes de caire arbustiu, d'un a dos metres d'altura, amb un recobriment del cent per cent del sòl, i en un cert ordre d'importància són:

- *llentiscle* (*lentisco*),
- *garric* (*coscoja*),
- *margalló* (*palmito*),
- *arçot* (*espino negro*),
- *ullastre* (*acebuche*),
- *garrofer* (*algarrobo*),
- *arítjol* (*zarzaparrilla de España*),
- *roja* (*rubia peregrina*),
- *esparreguera* (*esparaguera*),
- *bruc d'hivern* (*brezo*),
- *càdec* (*cada*).

En aquesta *màquia*, arbustiva per excel·lència, les herbes, d'una altura d'uns 15 a 25 cm. i un recobriment només del 10 al 30 % compten molt poc. Són:

- *llostó* (*braquipodio*),
- *càrex* (*junquillo*).

ESTUDI DE LA ZONA OBSERVADA

En principi el què ens interessava era fixar-nos en les plantes, per precisar a quin nivell de degradació s'arribava. Però també ens convenia fixar-nos en altres aspectes, per veure fins a quin punt aquest estudi podia ser aplicat a altres parts del Garraf. Perquè el cert és que en la zona observada es donaven unes condicions un tant «especials»: havia estat cultivada recentment i estava situada al solell.

ASPECTES GEOGRÀFICS I GEOLÒGICS

La zona observada, d'una altura de 60 a 70 metres sobre el nivell del mar, està situada en el Garraf meridional, a prop de Sitges, i pràcticament a la vora del mar. Els avantatges que això podria suposar quant al problema de l'aigua (entre dita zona i el mar no hi ha cap obstacle) queden contrarestades per la seva clara orientació cap al migdia. Rebre de cara el sol fort de la nostra terra agreuja més els problemes de sequedat.

El terreny observat té uns vint metres d'ample per vint-i-cinc de llarg. En la banda sud hi ha dos marges d'uns set metres d'ample, separats per un típic mur de contenció, que ocupen també tota la llargada del terreny. En ells s'havien plantat garrofers, cultiu que neteja la terra de totes les altres plantes, encara que actualment no queda rastre d'aquest fet. La part nord és de muntanya, amb pendents que arriben als 70°, encara que el pendent mitjà es pot considerar de 37-40°.

Les roques calcàries estan recobertes per una capa poc gruixuda de terra i a la part nord molts cops es presenten totalment nues. Això naturalment és un altre obstacle per a la implantació de plantes. Contràriament, les zones de marge són les que tenen més gruix de terra, a causa de la seva recent utilització agrícola, i al fet de ser planes.

ASPECTES BOTANICS

Constitueixen la part més important del treball. Comprenen les observacions referents a una superfície rectangular de 400 m², prèviament dividida en 4 sectors de mostratge limitats per les direccions N-S i E-W.

L'estudi de camp ha comprès:

- La identificació de diferents espècies d'arbres i arbusts.
- El recompte del nombre d'individus que pertanyen a una mateixa espècie.
- L'amidament de l'alçada de les plantes.
- L'estudi del *predomini* de l'espècie, utilitzant la següent llista (taula de Braun-Blanquet):
 - si omple més de 3/4 de la superfície: *predomini d'índex 5*,
 - si omple de 3/4 a 1/2 de la superfície: *predomini d'índex 4*,
 - si omple de 1/2 a 1/4 de la superfície: *predomini d'índex 3*,
 - si omple de 1/4 a 1/20 de la superfície: *predomini d'índex 2*,
 - si omple menys de 1/20 de la superfície: *predomini d'índex 1*.
- L'estudi de la *sociabilitat* de l'espècie, és a dir, de la relació entre l'espai i els individus de la mateixa espècie.

Per la seva avaluació hem aplicat l'escala següent:

- si creix aïlladament: índex de sociabilitat 1,
- si creix en grups de pocs individus: índex 2,
- si creix en grups densos: índex 3,
- si creix en petites colònies: índex 4,
- si creix en poblacions prou compactes: índex 5.
- L'observació de la *vitalitat* de cada un dels individus.
- La identificació del sistema particular d'adaptació a la sequedat.
- L'avaluació de la superfície coberta per plantes llenyoses (arbres i arbusts) i herbes.
- L'avaluació de la superfície sense vegetació (roca nua).

Amb les dades de camp hem elaborat fitxes de cadascuna de les espècies i hem fet taules resum, com punts de partida per l'anàlisi dels resultats.

Aquest és un exemple de les fitxes que varem omplir per a l'espècie bruc d'hivern:

BRUC D'HIVERN

SECTOR I

Arbust

Extensió: 100 m²

Predomini: 1

Sociabilitat: 2

Exemplar	Altura en cm.	Vitalitat
N.º 1	100 cm.	sa
N.º 2	65 cm.	sa
N.º 3	100 cm.	sa
N.º 4	100 cm.	sa
N.º 5	50 cm.	sa
N.º 6	100 cm.	sa
N.º 7	100 cm.	sa
N.º 8	55 cm.	sa

N.º total: 8

Altura màxima: 100 cm. Vitalitat mitja

Altura mitja: 84 cm. 100 % sans

LES DADES OBTINGUDES:

ANALISI DELS RESULTATS

Les taules següents donen els resultats obtinguts en els diferents sectors estudiats. Afegim també els comentaris i conclusions a què hem arribat després d'analitzar les dades corresponents:

TAULA I

ESPÈCIES TROBADES I N.º D'EXEMPLARS

Nom de l'espècie	N.º de exemplars				
	Sect. I	Sect. II	Sect. III	Sect. IV	Total
1 Bruc d'hivern	8	7	20	7	42
2 Gatosa	9	7	12	5	33
3 Garric, coscó	4	5	7	3	19
4 Llentiscle	5	2	5	2	14
5 Pi	5	2	2	2	11
6 Aritjol	1	10	—	5	16
7 Romaní	5	1	—	1	7
8 Lligabosc	4	—	2	—	6
9 Roja	—	5	—	—	5
10 Argelaga	—	—	2	2	4
11 Garrofer	1	—	2	—	3
12 Càdec	3	—	—	—	3
13 Arçot	1	—	—	1	2
14 Ullastre	1	—	—	—	1
15 Esparreguera	1	—	—	—	1

Comentaris:

Existeixen 15 tipus de plantes diferents de les quals 5 apareixen *molt sovint* i en *tots els sectors* estudiats:

bruc d'hivern, gatosa, garric, llentiscle, pi.

La llista de plantes de la zona coincideix bàsicament amb la llista de plantes corresponents a la màquia del garric i margalló. No obstant no es troba el margalló i apareixen molt freqüentment la gatosa (*Ulex parviflorus*) i l'argelaga (*Genista Scorpius*). També és diferent l'abundor. Mentre que el llentiscle i el garric són molt freqüents a la màquia, aquí ens trobem sobretot amb bruc d'hivern i gatosa.

TAULA II

ALTURA DE LES DIFERENTS ESPÈCIES

Nom de les espècies	Alt. màxima	Alt. mitja
Bruc d'hivern	1.5 m	1.0 m
Gatosa	1.2 m	0.9 m
Garric	2.0 m	1.2 m
Llentiscle	0.9 m	0.6 m
Pi	2.6 m	0.5 m
Romaní	1.3 m	0.8 m
Garrofer	3.0 m	1.2 m
Càdec	0.8 m	0.7 m
Arçot	1.2 m	1.0 m
Argelaga	1.2 m	1.0 m
Esparreguera	0.2 m	0.2 m
Ullastre	0.5 m	0.5 m

Comentaris:

L'altura mitja de les plantes és aproximadament 1 metre.

Les plantes més altes són pins i garrofers, arbres baixos que creixen aïllats.

L'altura mitja dels pins indica que la major part d'ells són formes juvenils encara sense

desenvolupar.

L'altura de la vegetació no permet amagar un home com ocorria a la màquia. És el cas d'una vegetació més baixa.

TAULA III

PREDOMINI, SOCIABILITAT I VITALITAT
DE LES ESPÈCIES

Nom	Predomini	Sociabilitat	Vitalitat
Bruc	2	3	sa
Gatosa	2	2	secs
Garric	2	3	75 % sans
Llentiscle	1	2	50 % sans
Pi	1	1	amb processionària
Romaní	1	2	50 % sans
Garrofer	1	1	100 % malalts
Càdec	1	1	parts mortes
Arçot	1	1	100 % sans
Argelaga	1	1	100 % sans
Esparreguera	1	1	100 % sans
Ullastre	1	1	100 % sans

Comentaris:

El bruc d'hivern, la gatosa i el garric ocupen la major part de la superfície estudiada.

L'espècie més sociable, que creix en grups formant colònies, és el bruc, seguit del garric, la gatosa, el lentiscle i el romaní.

Moltes plantes semblen patir malalties: fulles grogues, plagues, etc. Les baixes temperatures enregistrades el passat hivern han pogut augmentar els problemes de les plantes.

Finalment hem de dir que un 20 % de la vegetació eren herbes i un percentatge semblant de roca nua.

Totes les plantes estudiades són perennifòlies i presenten diferents adaptacions a la sequedat.

CONCLUSIONS

Tot el que hem dit demostra que la zona no és una màquia ja que és més baixa i esclarissada. Tampoc el garric i el lentiscle es presenten amb l'abundor requerida. El margalló no existeix. Llavors a quin tipus de comunitat vegetal pertany la zona? Per a respondre cal que tornem al llibre «La vegetació dels països cata-

lans». El llibre ens diu: «Les màquies han experimentat una reculada fortíssima a causa de la pressió humana (...) de manera que en llurs dominis respectius hom troba quasi sempre comunitats (...) que ben sovint són bosquines o fins alguna pineda secundària.»

La comunitat vegetal que substitueix a la màquia de garric i margalló és la corresponent a les condicions ecològiques del Garraf. És una vegetació baixa, de 0.5 a 1 metre d'alçada amb un recobriment de 75-90 %, on es troben sobretot romaní i bruc d'hivern junt amb lentiscle, càdec, farigola, garric, argelaga, gatosa, estepes, etcètera, i fins i tot margalló. Aquesta comunitat reb el nom de *brolla de romaní i bruc d'hivern*.

Del present estudi sembla deduir-se que la zona investigada correspon més a una brolla, tot i que estrictament no es pugui parlar de brolla de romaní i bruc d'hivern.

Si fos així i no hi haguessin més intervencions humanes (conreus, pasturatge, urbanitzacions), ni més incendis, les brolles es recuperarien amb el temps, i la vegetació potencial, la primitiva màquia de garric i margalló, es recompondria.

Preferim pensar que això pot succeir i que aquesta zona no es convertirà en un herbassar, o més irreversiblement en un sòl totalment nu on no visqui res.

* * *

Molt a la vora nostre la Natura lluita per sobreviure. Nosaltres hem volgut ajudar-la amb aquest treball.

BIBLIOGRAFIA

- R. FOLCH I GUILLÉN: *La vegetació dels països catalans*. Ketres Editorial, Barcelona 1981.
- F. MASCLANS: *Guia per a conèixer els arbres*. Centre Excursionista de Catalunya, 1979.
- F. MASCLANS: *Guia per a conèixer els arbusts i les lianes*. Centre Excursionista de Catalunya, 1979.
- ORIOL RIBA i altres: *Geografia física dels països catalans*. Ketres Editorial, Barcelona 1980.
- R. MARGALEF: *Ecologia*. E. Omega, Barcelona 1982.
- THÉRON-VALLIN: *Ecologia*. Ed. Hora, Barcelona 1982.

El document de dotació de l'Església de Sant Miquel d'Olèrdola (11)

El límits del terme (continuació)

El lloc següent és esmentat en els dos documents. Dotació diu: «I va pel Cabrafic». Fronteres: «I així va fins el Cabrafic». El nom que llavors potser només corresponia a un territori,

posteriorment va atribuir-se a una masia, la que avui es diu can Grau, abans can Grau de Cabrafic, dintre del terme d'Olivella. Vicenç Carbonell i Virella m'ha proporcionat documentació abundant sobre aquest topònim. En 1038, gairebé contemporàniament als nostres docu-

ments, se'l cita com a límit oriental d'Olivella (1). Hi ha altres anotacions corresponents al 1358 i 1382 (2). En l'any 1591 ja es parla de l'existència del mas de Cabrafic, que és propietat de Jaume Guerau (3). Els propietaris anomenats Guerau, Garau o Grau van succeir-se en el mas fins a finals del segle XVIII (4). En el segle XIX la masia tenia encara el nom compost de can Grau de Cabrafic (5). En el segle XX sembla que només se l'anomena ja can Grau (6). Així doncs el Cabrafic del segle X són les terres de l'actual can Grau, casa que és 2 km i 300 m a llevant de l'actual poblat d'Olivella. El cabrafic o cabrafiga és un vegetal dit també figuera borda.

La identificació dels topònims que hi ha a continuació presenta problemes força importants, de manera que si la seva localització no és dubtosa en línies generals, la seva situació exacta és molt difícil d'establir. Avançant hipòtesis i probabilitats que cal discutir més endavant, penso que la localització més adient dels cinc noms següents és: la «sitja que hi ha a la Gavarra» deu ser l'avenc de l'Esquerrà, «l'Ullastrell» i «Vila-seca» han de col·locar-se en la frontera entre els termes d'Olesa de Bonesvalls i Avinyonet, «l'espluga anomenada Derru» immediatament al sud de can Ràfols dels Caus, la «llacuna Palma» al NO del mateix can Ràfols.

El primer problema és el de la identificació de la Gavarra, ...i la seva sitja. A Dotació es parla de «la Gavarra» i a Fronteres de «la sitja que hi ha a la Gavarra». És temptador identificar la Gavarra amb la masia que té aquest mateix nom i que està situada dintre del terme d'Olesa de Bonesvalls a uns 250 metres de distància del terme d'Avinyonet, al costat de la carretera d'Olesa a les Cabòries. Però si admetem aquesta localització el resultat és que entre can Grau i la Gavarra hi ha una distància de 5 km en què no hi ha res que s'indiqui com a límit de terme, i en els 2,5 km entre la Gavarra i Cantallops hi hauria quatre d'aquests punts, Ullastrell, Vila-seca, la cova Derru i la llacuna Palma. El primer d'aquests dos casos no es pot considerar impossible, però el segon, que suposa col·locar un punt cada 500 m, és totalment inversemblant. Si, doncs, sembla que cal rebutjar la masia dita la Gavarra, on era la Gavarra del document del segle X? Més a prop de can Grau no hi ha, sembla, cap lloc amb aquest nom. De totes maneres gavarra, que és el nom del roser bord, és un topònim repetidíssimament usat a Catalunya, i seria molt normal que s'hagués aplicat a algun altre lloc d'aquests rodals, tot i que avui ja s'ha perdut. Ja que Gavarra no ens pot ajudar haurem de veure les possibilitats de «la sitja». Ja he dit que en les fronteres l'Olèrdola els punts de referència estan situats a una mitjana de 1,5 km l'un de l'altre, i a 1,25 km al nord de can Grau hi ha un notable accident geogràfic, l'avenc de l'Esquerrà. El nom és modern i procedeix del proper corral de l'Esquerrà, l'avenc en canvi no cal dir que hi fou sempre. El significat avui normal de sitja és el de dipòsit de grans en el subsòl. Però aquest és un sentit derivat i secundari. El sentit primitiu és el de clot profund a terra (7), és a dir d'un avenc. Com que antigament el gra es guardava en un clot a terra, sitja també era un clot amb gra i aquest sentit és l'únic que ha perdurat, però no s'ha d'oblidar el sentit primer i principal. Així doncs, com que un petit forat amb gra a terra difícilment pot ser tan notable i conegut com per a ser pres com a signe de partió de termes, cal pensar més aviat en un avenc, i un avenc important. I l'avenc de l'Esquerrà n'és, i a més està en el lloc adequat. Per això penso que és una identificació possible i fins

i tot gosaria dir que convincent.

També es pot localitzar, amb certa probabilitat «la cova que s'anomena Derru» (Dotació). Crec que aquest antic topònim es conserva actualment en la serra de Ries, que va en direcció SO-NE des de la riera de Garró fins el puig de les Mentides, fent de límit entre els termes d'Olesa i de Subirats. Per a facilitar la relació entre ambdós topònims cal tenir en compte dos punts. Primer, la serra de Ries es pot escriure sense forçar en absolut la pronúncia serra Derries. Segon, la transcripció de la grafia del mot que hi ha al document de dotació vaig preferir, amb raons fundades, que fos Derru, però podria ser igualment Derrii (8). D'acord amb aquests dos advertiments la semblança entre la cova Derrii antiga i la serra Derries actual és suficientment eloqüent. A partir d'això, a la paret rocosa que hi ha a la banda dreta de la riera de Garró, enfront mateix de la serra Derries, en el revolt de la riera que hi ha 350 m gairebé exactament al sud de can Ràfols dels Caus hi ha la coneguda cova Llarga, que bé pot ser la cova Derrii (9).

Entre la cova Derrii i Cantallops hi ha «la llacuna que es diu Palma» (Dotació). Aquest topònim penso que no s'ha conservat. De totes maneres entre Cantallops i can Ràfols el pendent de la riera de Garró és molt feble, i necessita recórrer una mitjana de 85 m per baixar-ne 1 d'altura, i en aquestes condicions qualsevol acumulació de còdols o enderroc en algun lloc del curs d'aigua pot originar un embassament. De totes maneres, com que la paraula llacuna suggereix la idea d'una certa amplitud, i el torrent va força encaixat entre parets atalussades, el lloc adient és uns 400 m al SE de Cantallops, on els marges del torrent estan molt separats i el pendent encara és més feble ja que calen cent metres de recorregut per a baixar-ne un de nivell. Si més no, que valgui aquesta localització com a hipòtesi.

Han quedat sense identificar dos altres llocs que dona Fronteres: «I així va per l'Ullastrell i així va per Vila-seca». Aquests noms tampoc no s'han conservat. De totes maneres si volem evitar l'acumulació de llocs, caldrà col·locar-los en els límits entre Olesa i Avinyonet entre l'avenc de l'Esquerrà i can Ràfols. Poc més s'hi pot dir. Ullastrell és un nom molt corrent en la toponímia catalana i es refereix a un petit ullastre, que és l'olivera salvatge. Vila-seca sembla que hagi de ser una casa o un poblat. Aproximadament on hauria de ser actualment hi ha el grup de cases que té el nom de Santa Susanna. Una altra candidata amb possibilitats és can Mitjans a l'extrem occidental del terme d'Olèrdola. Si una o altra són l'antiga Vila-seca només ho podrà aclarir l'estudi de la documentació antiga d'aquests llocs, cas que existeixi. Finalment, i com a curiositat, a mig camí entre el poblat d'Olivella i can Grau hi ha un petit cim que porta el nom de Vila-sec, que per la seva situació no pot ser el lloc citat per Fronteres, però que indica que a fi de comptes Vila-seca podria no ser tampoc un poblat.

El punt següent es cita dient «fins a la pedra fita que hi ha en el límit de Subirats i Cantallops» (Fronteres). Dos són els llocs que s'esmenten relacionats amb Cantallops. L'altre és una font. Cal aclarir que Cantallops no era com ara només un grup de cases, sinó un territori més extens, probablement l'extrem oriental de l'actual terme d'Avinyonet, des de sota de Sant Pau d'Ordal (10) fins al terme d'Olivella (11), que llavors podia, però, arribar fins a l'altura de les Gunyoles (12). La fita, doncs, entre Cantallops i Subirats devia ser una fita notable i

eminent, i en la línia del terme entre els dos territoris el punt més elevat és el que ocupa l'actual poblat de Cantallops en una carena que separa el torrent de Garró o del Pago, a llevant, del començament del torrent de Cantallops o de Sant Sebastià, a ponent. Certament no és una seguretat, sinó una possibilitat i hipòtesi.

«I així va per la font que hi ha en el límit de Subirats i Cantallops», diu Fronteres, o «per la font de Cantallops», segons Dotació. Aquesta font ha de ser, per tant, en algun punt pròxim a la riera de Cantallops. Malauradament una font és un fenomen molt inconstant, i mil anys són molts. Actualment sembla que no hi ha cap font pròxima al torrent. Gairebé a un quilòmetre en direcció NO, a uns 550 m a l'ONO de Sant Pau d'Ordal hi ha la font del Guiera, que avui sembla que ha estat destruïda, però està massa lluny d'on hauria de ser. Un pagès m'ha parlat d'una antiga font, dita la font dels Xops, però tot i tenir setanta anys diu que ell no l'ha ja conegut. Era una font abundosa que rajava fins i tot en el mes d'agost. Per les vagues nocions que en tenia devia ser en algun lloc de la dita serra dels Xops, carena paral·lela per migjorn a la riera de Cantallops. El lloc és adequat, però és difícil poder assegurar que es tracti realment de la font de Cantallops.

IGNASI M.ª MUNTANER

(1) Segons una nota de mossèn Josep Mas treta de l'arxiu del convent de Santa Clara (Reg. 791, n.º 1, f. 1, citat a *Els castells catalans*, vol. III, Barcelona [R. Dalmau], 1971, p. 903).

(2) La primera treta d'un pergami del Museu-Arxiu de Santa Maria de Mataró (el 0119), la segona d'un pergami de la rectoria d'Olivella.

(3) «Jaume Guerau del Mas de Cabrafich» (pergami de la rectoria d'Olivella).

(4) En 1607 Jaume Garau (Arx. Par. d'Olivella, Diversos), en 1617 Pere Grau (id., Capítols), en 1681 Pere Grau (Capbreu d'Olivella, f. 6), en 1775 Rosa Grau (Arx. Par. d'Olivella, Llibre de Comptes).

(5) Així en 1814 i 1825 (Arx. Par. d'Oliv., Llibre de Comptes), en 1827 (Arx. de can Suriol) i en 1863 (Arx. d'Olivella).

(6) Ja en 1897 el mapa d'Almera diu només can Grau, també els mapes de la Diputació de Barcelona de vers 1915 i recentment els mapes del Garraf de l'editorial Alpina.

(7) Joan Coromines en el *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico*, vol. II, Madrid (Gredos), 1980, p. 58 i 59, diu que en català antic *sitja* té el significat de clot o avenc (l. 50), i ho inclou també així la *Gran Enciclopèdia Catalana*. Coromines diu també que les paraules paral·leles usades a la Ribagorça (l. 46), en els dialectes sards (l. 48) i en el grec antic (l. 9 i 14) signifiquen també avenc. També indica aquest sentit el *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*, col. 498 l. 33 ss., si bé alguns dels exemples que s'hi donen per confirmar-ho em semblen força dubtosos.

(8) En el text de les Antiquitatum el copista escrivia exactament igual una *u*-i dues *i* seguides. Si vaig preferir escriure una *u*, Derru i no Derrii, és perquè al mig dels dos pals l'escrivà hi va posar una titlla, mentre que a *Genesii* en el text, i a *alodii* i *primitiis* de l'encapçalament (que és però d'altra mà), n'hi ha dues, cosa que semblava voler indicar que en el primer cas es tractava d'una sola lletra i en canvi en el segon de dues. En contra hi ha, però, que en el mot *Malér* del text la titlla sembla indicar un accent, i no pas distinció de lletres.

(9) Vicenç Carbonell i Virella m'ha comunicat l'existència també de quatre textos, que són als folis 23 v., 24 i 24 v. del Capbreu d'Olivella de l'any 1681, en els quals apareix una «espluga d'en o del Rei». La semblança entre aquest nom i el de la cova Derru o Derrii és molt gran, però les indicacions del text la cova d'en Rei sembla que s'ha de situar a la riera que passa a ponent de l'actual Olivella (f. 23 v.) i que va vers can Suriol o Seriol (f. 24), i que té enfront una serra que és a ponent de la riera de Begues (f. 24). Sembla doncs que era a la riera de Begues i que deu ser la mateixa dita simplement en altres llocs l'Espluga (Museu-Arxiu de Sta. M.ª de Mataró, n.º 17; Arx. Par. d'Oliv., Capítols 6; Capbreu 1681, f. 24, 24 v. i 43; docs. proporcionats per Vicenç Carbonell). En tal cas seria l'Espluga, cova ben coneguda que hi ha junt a la riera de Begues, uns 200 m al N de can Muntaner. Si això és així, ¿pot, malgrat tot ser la cova Derru? Penso que difícilment, perquè està massa a prop de can Grau i massa lluny de la frontera entre Olesa i Avinyonet que cal respectar a no ser que hi hagi raons molt fortes en contra.

(10) L'any 1095 les terres de l'església de Sant Pau d'Ordal limitaven al sud amb el terme «d'Olèrdola o de Cantallops» (A. Pladevall J. A. Adell, F. Español: *El monestir de Sant Sebastià dels Gorgs*, Barcelona (Artstudi), 1982, p. 97 s.).

(11) Segons l'anotació de mossèn Mas citada a la nota 1 que correspon a l'any 1038. En ella es diu que el terme d'Olivella afronta a tramuntana amb els termes de Cantallops i d'Olesa.

(12) En el text de la nota anterior es diu que el límit occidental d'Olivella eren les terres de «Cegonioles» (Les Gunyoles) i dels «Arbocianis» (L'Arboçar de Dalt, el de Baix i el de les Roques). Això doncs, el terme devia també comprendre en el segle xi el territori entre la riera dels Pelagons i el terme d'Olesa.

Amb el suport de

CAIXA DE PENSIONS

"la Caixa"